

Dne 14. 7. 1999 v 11 hodin vložili v pracovně společenskovoědného oddělení Muzea Vysočiny dr. Z. Jaroš a P. Vampola do nového tubusu tyto materiály:

- 1) *Staré (původní) pamětní listiny 1559 – 1904*
- 2) *6 balíčků v papíru převázaných motouzem:*
 - a) *devocionálie z r. 1559 (původní balíček č. 2)*
 - b) *úlitba D. A. Wagnera z r. 1678*
 - c) *konvolut mincí drobné a konvenční měny z původního balíčku č. 1*
 - d) *konvolut mincí korunové měny z původního balíčku č. 1*
 - e) *fotografie z r. 1904 (původní balíček č. 3)*
 - f) *korunová měna z r. 1999 (nový vklad všech obíhajících drobných českých mincí)*
- 3) *Znalecký posudek stavu dřevěných konstrukcí vrcholové části S věže sv. Jakuba*
- 4) *Rozhodnutí Okresního úřadu Jihlava – povolení oprav*
- 5) *Zpráva o průběhu opravy vrcholové části věže*
- 6) *Foto a dopis skupiny horolezců, která prováděla výškové práce (Zbyněk Fojtášek)*
- 7) *Pamětní list Městského úřadu Jihlava*
- 6) *Pamětní list Farního úřadu Jihlava*
- 7) *Statut Muzea Vysočiny*
- 8) *Perzonální schéma Muzea Vysočiny v r. 1999*
- 9) *Brožura Městského úřadu*
- 10) *Jihlavské listy z 13. 7. 1999*
- 11) *Mladá fronta dnes z 14. 7. 1999*
- 14) *pozdávka na „Havířský průvod 1999“*

Případ Hilsner po 100 letech

SYLVA POSPÍCHALOVÁ

Ve čtvrtek 29. 3. 1899 se devatenáctiletá Anežka Hružová z Malé Věžničky u Polné nevrátila domů z šití u švadleny Blandiny Prchalové z Polné. Na Bílou sobotu 1. dubna bylo nalezeno její tělo při rozsáhlé pátrací akci v lese Březině. Mrtvou Anežku objevil poblíž cesty na kraji lesa dvanáctiletý žák Ludvík Jirka z Dobroutova. Zakrvácená mrtvola ležela v hustém mlázi přikrytá několika malými smrkami, v okolí byly nalezeny jednotlivé části oděvu, spodní část těla přikryta kalhotami. Nejhrůznější však byl pohled na její krk; vrah dívku několikrát uhodil do hlavy, pravděpodobně škrtil a pak jí prořízl hrdlo. Výraz, používaný pro rituální porážku dobytka prováděnou židovským řezníkem – podkošerování – zazněl z davu a padl na úrodnou půdu tehdejší rozjitřené fantazie obyvatelů maloměsta i všeobecně panujících antisemitských nálad. Zrovna končily židovské svátky Pesach a podle pověry potřebovali Židé do svého pečiva krev křesťanské panny. Tím bylo odstartováno jedno z nejtrapnějších a zahanbujících období nejen pro obyvatele Polné, ale záhy aféra překonala i hranice monarchie. Nejprůhodnějším pachatelem se jevil Leopold Hilsner, mladý povaleč nevalné pověsti, proti němuž mluvil především hlavní předpoklad rituálního zločinu – jeho židovství. Celá tato kauza pak vstoupila do dějin pod označením hilsneriáda.

Leopold Hilsner byl obviněn, souzen a odsouzen ve dvou procesech. První proběhl v září 1899 v Kutné Hoře za mohutné podpory Radikálních a Katolických listů. Noviny se předháněly v nechutných podrobnostech a údajných zločinech židovského národa a přesvědčovaly čtenáře, že rituální vražda přece jen patří do reality tohoto světa. Tak byl po pěti dnech přelíčení 16. 9. 1899 vyřčen rozsudek: trest smrti provazem.

Na projevy antisemitismu a šíření pověry o rituální vraždě reagoval koncem roku 1899 profesor pražské univerzity T. G. Masaryk, který 6. 11. vydal prostřednictvím přítele Jana Herbena brožuru *Nutnost revidovati process polenský*. Masarykovy dedukce a rekonstrukce do jisté míry zpochybnily nabytí právní moci rozsudku nad Hilsnerem a vyvolaly novou vlnu názorů prezentovaných v tisku. Počátkem roku 1900 vyšla Masarykova brožura *Význam processu polenského pro pověru rituelní*. Také dobrozdání děkanství české fakulty lékařské v Praze z 27. 3. 1900 zasadilo ránu teorii o rituální vraždě a zpochybnilo předchozí lékařské zprávy. Nejvyšší soudní a kasační dvůr 26. 4. 1900 zrušil kutnohorský rozsudek a předal případ k novému šetření krajskému soudu v Písku. Jádro obžaloby zůstalo stejné. Soud zavrhl rituální důvod vraždy, ale řada nešťastných náhod, nedobrá pověst, zaujatost ovlivňované poroty a pochybná svědectví vedla opět ke stejnému ortelu všech dvanácti porotců – trest smrti provazem za úkladnou vraždu. Z rozhodnutí císaře byla Hilsnerovi udělena milost a rozsudek změněn na doživotí. V roce 1918 byl Hilsner v rámci amnestie císaře Karla I. z vězení propuštěn. Poté žil střídavě v Praze a ve Vídni, nějaký čas se živil prodejem papírnického a galanterního zboží. Změnil si jméno na Heller, a potom na Himmelreich, aby nevzbuzoval pozornost. Oženil se a konvertoval ke katolické víře. Zemřel ve Vídni ve věku 52 let. Skutečný vrah Anežky Hružové nebyl nikdy odhalen.

Po stu letech se hilsneriáda na veřejnost vrací. Je připomínána v novinách, časopisech i knižně. V Polné byl v průběhu roku 1998 připravován dokumentární film. Podle scénáře Vladimíra Branislava na motivy knihy Jiřího Kovtuna *Tajuplná vražda* byl tvůrčí skupinou Anny Beckové natočen dvojdílný dokument v režii Petra Buriana. První díl pod názvem *Tajuplná vražda* rekonstruuje události samotné vraždy a období hilsneriády. Druhý díl *Souvislosti* se snaží mapovat antisemitské projevy v české společnosti po hilsneriádě až do dnešní současnosti. Ve filmu vystupuje autor knihy *Tajuplná vražda* Jiří Kovtun – historik, básník, překladatel a dlouholetý pracovník kongresové knihovny ve Washingtonu, historička Helena Krejčová, Pavel Tigríd, z odborníků kriminalista docent Jiří Strauss a patolog profesor Jiří Štefan, přednosta Ústavu soudního lékařství v Praze. Jako „herci“ se na natáčení podíleli i občané Polné. V dokumentu zaznělo také asi 20 autentických písniček a popěveků o Hilsnerovi a vraždě – za doprovodu flašinetu a kytary. Byly posbírány v archivech a Etnografickém ústavu v Praze paní docentkou Věrou Thořovou. Film byl uveden na programu ČT 2 ve dnech 30. 3. a 1. 4. 1999.

V Polné samotné převzala nad vzpomínáním stého výročí hilsneriády patronát Městská rada. Ještě počátkem roku starosta Jindřich Skočdopole předpokládal, že v synagoze, která byla v roce 1993 předána Židovské náboženské obci v Praze, bude dokončena rekonstrukce a instalována expozice připomínající hilsneriádu a místní židovskou komunitu. Tento záměr prosazoval již v 70. letech tehdejší vedoucí polenského muzea pan Bohuslav Hladík, avšak nenašel na patřičných místech žádnou odezvu. Díky jeho úsilí však byla zachráněna alespoň stavba jako taková, hrozilo jí totiž zbourání. Nyní, vzhledem k nedořešené situaci s nájemníky v rabínském domě, k dokončení zatím stále nedošlo.¹

Od 26. 3. do 12. 4. se uskutečnila ve společenské místnosti radnice výstava dobových pohlednic, fotografií a tiskovin pod názvem „100 let od Hilsnerovy aféry“. Autory byli členové Klubu za historickou Polnou a Muzeum Vysočiny, pobočka Polná.

V Lidovém domě proběhl 27. 3. slavnostní vzpomínkový večer u příležitosti 100 let vraždy Anežky Hrůzové spojený s přednáškou profesora University Karlovy a prezidenta české křesťanské akademie P. Tomáše Halíka. Zúčastnili se jej i ředitel Židovského muzea v Praze Leo Pavlát, zástupci Židovské náboženské obce z Prahy a Brna a regionální politici. Zde zazněla poprvé veřejná omluva představitele římskokatolické církve za nešťastný postoj tehdejších duchovních, a to z úst samotného profesora P. T. Halíka. Večer uspořádala Římskokatolická farnost a děkanský úřad Polná pod záštitou Křesťanské akademie Praha.

V neděli 28. 3. byla v 8.15 sloužena obětní mše svatá za Anežku Hrůzovou, kterou koncebrovali P. Tomáš Halík a P. Zdeněk Krček, duchovní správce Římskokatolické farnosti Polná. Poté se v 10.00 hodin uskutečnil pietní akt u hrobu zavražděné, kam položil květiny i starosta Jindřich Skočdopole. Doprovázel pěvecký sbor Čestmír.

Dne 29. 3. zazněla v Khunově síni ZUŠ první přednáška PhDr. Zdeňka Jaroše z MV Jihlava s názvem *Cesta k hilsneriádě*, 19. 4. následovala ještě *Problematika židovství v Čechách* a cyklus uzavřelo 11. 10. téma *Holocaust*.

Dne 3. 7. 1999 se na nádvoří polenského zámku uskutečnil II. ročník hudebního festivalu na obnovu židovských památek – Polná 1999. Od 18 hodin se představili: Václav Koubek, Svatopluk Karásek a jeho kapela Pozdravpánbu, Vlasta Třešňák, Jé, Jé Neduha. Koncert trval do 23 hodin a poslechlo si ho na 200 lidí. Všichni účinkující hráli za minimální honorář. Výtěžek z let 1998 a 1999 činil zhruba 32.000 Kč a celý bude věnován na pořízení jednoho lustru do synagogy. Pořadatelem byl Spolek přátel židovských památek v Polné, který vznikl v roce 1990 jako skupina mladých nadšenců, sdružených okolo Pavla Cirhana. Tehdy zahájili práce na záchraně polenského židovského hřbitova a pokračují v nich dodnes.

Ve čtyřech číslech historického sborníku Polensko, který vydává Klub za historickou Polnou (KZHP), vyšla série článků k hilsneriádě, v Polenském zpravodaji byla na pokračování uvedena studie Marty Vomelové *Židé a Polná*.

Jan Prchal, velký nadšenec a polenský patriot, vydal ve svém nakladatelství Linda kromě nové pohlednice s tematikou židovských památek v Polné i tři knižní tituly přímo se týkající Hilsnerovy aféry, a to: Bruno Adler: *Boj o Polnou*, František Červinka: *Hilsnerova aféra a její literární dozvuk* a sborník autorů: *Hilsneriáda, k 100. výročí 1899–1999*. V něm se prezentoval prof. Bohumil Černý, který věnoval objasnění případu Leopolda Hilsnera několik let práce. K této tematice jej podle vlastních slov přivedla zmínka o rituální vraždě již za první republiky na gymnáziu. V nedávné době získal obětavého spolupracovníka v osobě MUDr. Petra Vašíčka. Je to původem Čech, žijící ve Vídni, který je ve věci Hilsnera skutečným fanatikem v dobrém slova smyslu. V jeho možnostech je například letět do Izraele nebo do Lisabonu a tam provádět výzkum, pátrá v archivech na území Rakouska, Německa, Čech. Jeho osobní zásluhou je například oprava a údržba Hilsnerova hrobu ve Vídni, objev nových dokumentů a faktů – úmrtní list L. Hilsnera, svatební oznámení, a potom film, který byl o Hilsnerovi natočen. Přímo perlou je fakt, že v něm Hilsner hrál – sám sebe. Do sborníku dále přispěl ing. Milan Šup, zabývající se obecnou historií města Polné až do osudného roku 1899. Ohlasy hilsneriády v českém tisku v letech 1899–1900 zpracoval PhDr. Jan Hozák. Pohlednice z tohoto období, shromážděné Janem Prchalem, zachycují atmosféru doby a vyvolávají plastický obraz místa i událostí. Lékař P. Vašíček kriticky hodnotí práci polenských lékařů i české lékařské fakulty. Všichni autoři se spolu s pozvanými hosty sešli 11. 11. 1999 na slavnostním křtu této knihy v Polné.

Jednou z nejvýznamnějších akcí v rámci 100. výročí hilsneriády byla konference „Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999“, na jejíž přípravě a průběhu se podílely následující instituce: Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze, Ustav T. G. Masaryka a Univerzita Karlova v Praze. Konala se ve dnech 24.–26. 11. 1999 v Modré posluchárně UK pod záštitou rektora prof. JUDr. Karla Malého, DrSc. Zúčastnilo se jí na 30 odborníků – historiků, kteří přednesli příspěvky, a dalších 30 hostů. Na zahájení přijeli také zástupci města Polné a místního muzea. Z radnice přivezli usnesení městské rady, které vzniklo z popudu Jana Prchala, v tomto znění:

„Prohlášení Městské rady Polná schválené na jejím 24. zasedání konaném dne 10. 11. 1999. Před nadcházející konferencí „Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999“, konanou ve dnech 24.–26. 11. 1999 v Praze, se Městská rada v Polné rozhodla vyjádřit politování nad jednáním tehdejších autorit a představitelů města Polná v Hilsnerově aféře. Městská rada tehdejší přístupy považuje za memento, a to i v současné době, která mnohdy nemá k podobným projevům příliš moc daleko.“ Podepsáni Jindřich Skočdopole, starosta, a Josef Mlynář, zástupce starosty. Po přečtení bylo toto prohlášení všemi účastníky velmi pozitivně přijato. Kromě této iniciativy byla vznesena i další – tři zástupci KZHP v Polné – Jan Prchal, ing. Milan Šup a František Mach podali návrh zaslat nejvyšším rakouským státním orgánům žádost o revizi soudního řízení s L. Hilsnerem, které proběhlo před 100 lety, s dosažením jeho úplné rehabilitace. K tomuto cíli totiž směřuje nejen několikaleté úsilí P. Vašíčka, ale i nově vzniklého výboru na základě právní úvahy a doporučení italského advokáta Mario Umberta Morini z Říma. V jeho rozboru se mimo jiné praví: *„Nespravedlnost, spáchaná na L. Hilsnerovi, musí být v každém případě odčiněna a jeho rehabilitace musí být dosaženo nejen z historického pohledu, ale především z pohledu justičního.“* Zaslání žádosti prostřednictvím Ministerstva zahraničí České republiky rakouskému prezidentovi Thomasi Klestilovi podpořilo všech šedesát přítomných účastníků konference.

Uplynulo 100 let, rakousko-uherská monarchie už neexistuje. V Čechách, Rakousku, v Polné žijí potomci současníků hilsneriády. Jací jsou a jak se poučili? V Polné je nově otevřený penzion U Hilsnera, kde se dá v příjemném prostředí posedět a prohlédnout si plastiku Hilsnera v životní velikosti, v jiném lokále se lze dovědět, že samozřejmě rituální vražda existovala a Hilsner byl přece vrah, v den konání mše za Anežku Hružovou vylepovalo několik mládenců plakátky s T. G. Masarykem a žlutou Davidovou hvězdou a nápisem „Pereat! Abcúg! Hanba!“ Nebyli z Polné, odkudsi sem přijeli. Nikdo neví odkud, ale vždyť Hilsner byl přece odsouzen...

(Pro tento příspěvek bylo použito materiálů ze soukromého archivu Jana Prchala.)

1 Vnitřní úpravy synagogy byly v průběhu roku 2000 dokončeny nezávisle na rabínském domě a expozice vytvořená PhDr. A. Paříkem ve spolupráci s výtvarníky MV a pobočkou MV Polná byla s velkou slávou otevřena v již tradičním polenském „předpoutovém“ termínu – 5. 9. 2000.